

چاله‌ها و چالش‌های پژوهش در علوم انسانی در ایران

پنجره‌ایی به روی سیاست‌گذاری علم

بهرروز رسولی*

دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی

استادیار، پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک)

پرویز شهریاری

دکتری علوم ارتباطات اجتماعی

استادیار، پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک)

دریافت: ۱۳۹۹/۰۸/۲۵ | پذیرش: ۱۳۹۹/۱۱/۰۱ | مقاله برای اصلاح به مدت ۱۰ روز نزد پدیدآورنده بوده است.

چکیده:

انجام پژوهش در زمینه علوم انسانی در ایران با دشواری‌هایی اساسی همراه است. هدف این پژوهش شناسایی اساسی‌ترین چالش‌ها و موانع پژوهش در زمینه علوم انسانی در ایران است. پژوهش‌ها و مطالعه‌های گوناگونی درباره موانع و کاستی‌های انجام پژوهش در زمینه علوم انسانی در ایران به انجام رسیده‌اند که دربردارنده داده‌هایی ارزشمندند. در این پژوهش، با روش‌شناسی «مرور نظام‌مند»، ۳۲ اثر در پیوند با موضوع این مقاله (مانند پایان‌نامه و رساله، مقاله نشریه، و مقاله همایش) در پایگاه‌های اطلاعاتی گوناگون فارسی‌شناسی و تمام‌متن آنها مطالعه شد. با روش کدگذاری به تحلیل داده‌ها پرداخته و دسته‌ها و ابعاد دشواری پژوهش‌شناسایی شدند. نزدیک به ۲۰۰ مانع پژوهش در زمینه علوم انسانی در نوشته‌های دانشگاهی برجسته شده که آنها را می‌توان در ۹۳ مؤلفه خلاصه کرد. مؤلفه‌ها را نیز می‌توان در هفت بُعد گسترده، یعنی بافت اجتماعی فقیر، زیرساخت سست، سازمان و مدیریت ناکارآمد، سیاست‌گذاری نادرست، ضعف پژوهشگران، قوانین و مقررات ناسازگار، و ماهیت متفاوت دسته‌بندی کرد. گمان می‌رود که «سازمان و مدیریت ناکارآمد» بیش از دیگر ابعاد، مانع پژوهش در زمینه علوم انسانی در ایران است. این مقاله از مهمترین کوشش‌هایی است که نگاهی نسبتاً فراگیر روی بازدارنده‌ها و دشواری‌های انجام پژوهش در زمینه علوم انسانی دارد. از این رو، این مطالعه از مهمترین پژوهش‌ها برای به دست دادن دیدی نسبتاً فراگیر درباره بازدارنده‌های پژوهش در علوم انسانی در ایران است. سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران پژوهش کشور باید از موانعی که سر راه پژوهش هستند آگاه باشند تا برنامه‌های درست و کارآمدی طراحی و اجرا کنند. یافته‌های این پژوهش می‌تواند فهم بهتری از موانع پژوهش علوم انسانی در ایران به دست دهد.

نشریه علمی (رتبه بین‌المللی)
پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران
شاپا(چاپی) ۸۲۲۳-۲۲۵۱
شاپا(الکترونیکی) ۸۲۳۱-۲۲۵۱
نمایه در SCOPUS، LISTA و ISC
<http://jipm.irandoc.ac.ir>
دوره XX | شماره X | صص XX-XX
۱۳XX X

نوع مقاله: مروری

به این مقاله به شکل زیر استناد کنید:

درون متن:

(رسولی و شهریاری، زودآیند)

در فهرست منابع:

رسولی بهروز و پرویز شهریاری. زودآیند. «چاله‌ها و چالش‌های پژوهش در علوم انسانی در ایران: پنجره‌ای به روی سیاست‌گذاری علم». پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات. <http://jipm.irandoc.ac.ir> (دسترسی در روز/ماه/سال)

کله بدواژه ها: موانع پژوهش، بازدارنده‌های پژوهش، علوم انسانی، ایران، سیاست‌گذاری پژوهشی.

*پدیدآور رابط rasuli@irandoc.ac.ir

۱. مقدمه

پیشرفت علمی گفتمانی مهم در بیشتر کشورهای جهان امروز است (احمدی دستجردی و انوری ۱۳۸۳). این کشورها گمان می‌کنند که پژوهش و پیشرفت‌های علمی می‌تواند پیشرفت‌های اقتصادی و اجتماعی نیز به دنبال داشته باشد و سرانجام به رفاه جامعه بیانجامد. از این دریچه، کشورها می‌کوشند تا توان علمی و پژوهشی خود را افزایش دهند. برنامه‌هایی مانند افزایش مؤسسه‌های آموزشی / پژوهشی، افزایش جذب پژوهشگران، افزایش جذب دانشجویان، افزایش اعتبارهای پژوهشی، و الزام دانشجویان تحصیلات تکمیلی به ارائه مقاله جهت دریافت اجازه دفاع از پایان‌نامه / رساله، همه در راستای دستیابی به پیشرفت علمی به شمار می‌روند (احسانی، اعظمی، نجفی، و سهیلی ۱۳۹۵).

با این حال، پژوهش همیشه به سادگی و بی‌غل و غش انجام نمی‌شود. انجام پژوهش‌های دانشگاهی گاه به اندازه‌ای پیچیده می‌شوند که پژوهشگر را درمانده و از ادامه کار باز می‌دارند (دیانی ۱۳۸۱). بسته به این که پژوهشگر در چه بافتی پژوهش می‌کند جنس موانع و محدودیت‌ها نیز شاید تفاوت داشته باشند. طبیعی است که هر چه بافت اجتماعی / سیاسی / اقتصادی و گفتمان غالب در یک کشور بهای کمتری به پژوهش دهند پژوهشگران نیز بیشتر با موانع و بازدارنده‌های پژوهش دست‌وپنجه نرم می‌کنند. به همین دلیل، به احتمال زیاد پژوهشگران در کشورهای کمتر توسعه‌یافته با موانع و بازدارنده‌های بیشتر و جدی‌تری سروکار دارند. در ایران نیز شمار این موانع و بازدارنده‌ها کم نیست؛ برای نمونه، «کاستی در اعتبار مالی پژوهشی، کاستی در منابع و ابزار پژوهش، ساختار نادرست مؤسسه‌های آموزشی و پژوهشی، ناکارآمدی نظام آموزشی جامعه، طبیعت دشوار پژوهش‌ها، شمار کم پژوهشگران، پیوند ملی و جهانی، نگرش نادرست جامعه به پژوهش، سیاست‌های ناکارآمد، و مدیریت نادرست از جمله محدودیت‌ها / موانع فراگیر پژوهش در سه دهه پیش در کشوری مانند ایران بوده‌اند» (طیبی ۱۳۷۳، نقل در شهریاری و رسولی ۱۳۹۹). پژوهش‌های تازه‌تر نیز نشان می‌دهند که بسیاری از این موانع هنوز هم دامن‌گیر پژوهش کشور هستند. کاستی اعتبار مالی، سیاست‌گذاری نادرست، کاستی شمار پژوهشگران، نظام ناکارآمد آموزشی و پژوهشی، و کم‌رنگ بودن فرهنگ پژوهش از این نمونه‌ها هستند (ویسانی و دل‌پیشه ۱۳۹۸).

همین امر باعث شده تا پژوهشگران موانع و بازدارنده‌های پژوهش را از دیدگاه استادان و اعضای هیئت علمی دانشگاه (مانند محمودی، صمدی، و فیض‌الله زاده ۱۳۹۷؛ میرزایی، ابوالقاسمی، و قهرمانی ۱۳۹۵؛ صفدری و دیگران ۱۳۹۵؛ زیاری و دیگران ۱۳۹۵؛ ابراهیم زاده و دیگران ۱۳۹۵؛ هاشمیان‌نژاد ۱۳۹۴؛ نوروزی، ابوالقاسمی، و قهرمانی ۱۳۹۴) و شمار کمتری نیز دیدگاه دانشجویان را پیمایش کنند (مانند شاه‌محمدی ۱۳۹۳؛ صالحی و دیگران ۱۳۹۵؛ طاهری و دیگران ۱۳۹۶؛ عرب‌مختاری ۱۳۸۶؛ صفری مرادآبادی و دیگران ۱۳۹۶). موانع و بازدارنده‌های پژوهش در ایران تا آنجا جدی بوده‌اند که کمیته «شنا سایی موانع تحقیق و نوآوری» در کشور شکل می‌گیرد تا به بررسی این موضوع پردازد (کمیته شناسایی موانع تحقیق و نوآوری ۱۳۸۲).

با این همه، موانع پژوهش همه از یک جنس نیستند و در زمینه‌های گوناگون علمی شاید میان آنها تفاوت باشد (دیانی ۱۳۸۱). برای نمونه، گمان می‌رود پژوهش در زمینه علوم انسانی با موانع بیشتری در برابر دیگر زمینه‌های علم همراه باشد (کریمی، نوه‌ابراهیم، آراسته، و بهرنگی ۱۳۹۳؛ Schantz 2008؛ Moahi 2010). با وجود آنکه علوم انسانی از زمینه‌های لازم برای پیشرفت علمی در هر جامعه‌ای است، و حتی این علوم بر زمینه‌های دیگر علمی مانند فنی — مهندسی، پزشکی، علوم پایه، و غیره تأثیرگذار است، در سال‌های گذشته در ایران با تنگناهایی اساسی همراه بوده است (دانایی‌فرد ۱۳۸۸) و بسیاری از پژوهشگران شناسایی این تنگناها را در کانون توجه جای داده‌اند. برخی از این موانع سرچشمه درونی دارند و به خود پژوهشگران یا مؤسسه‌های آموزشی / پژوهشی برمی‌گردند و برخی دیگر سرچشمه بیرونی دارند و نهادها / کسان دیگری در پدید آوردن آنها نقش دارند.

آنچه روشن است، هر جامعه‌ای به پژوهش‌های علوم انسانی نیاز دارد و ایران نیز از این امر مستثنی نیست. ولی در حال حاضر راه پیشرفت و توسعه این حوزه مانند دیگر زمینه‌های علمی هموار نیست. بی‌تردید، در این زمینه موانع و بازدارنده‌هایی هستند که راه پیشرفت را کند می‌سازند. بنابراین، نظر به تأثیری که علوم انسانی بر جامعه و آموزش و پژوهش دارد، حل چالش‌هایی که روی پژوهش‌های این زمینه علمی سایه افکنده‌اند گریزناپذیر است. با این حال، تا زمانی که دیدی فراگیر از موانع و بازدارنده‌هایی که در این زمینه نقش دارند به دست نیاید چگونه می‌توان برای هموار کردن این مسیر گام برداشت. این پژوهش به هدف شناسایی این موانع و بازدارنده‌های اساسی راه‌اندازی و انجام شده است. حجم پژوهش‌ها و آثاری که پیرامون موانع پژوهش در علوم انسانی در ایران منتشر شده‌اند این اجازه را می‌دهند که بتوان مروری نظام‌مند در این زمینه داشت و به شکلی کارآمد موانع و بازدارنده‌ها را مطالعه کرد. از این رو، پرسش اصلی این پژوهش آن بوده که «مهمترین موانع و بازدارنده‌های پژوهش در علوم انسانی در ایران کدامند؟» افزون بر این، به دو

پرسش فرعی نیز پاسخ داده شده است: (۱) توجه آثار دانشگاهی فارسی به موانع و بازدارنده‌های پژوهش در علوم انسانی به چه شکل بوده است؟ و (۲) موانع و بازدارنده‌های پژوهش در علوم انسانی از چه زمانی در کانون توجه پژوهشگران ایرانی بوده‌اند؟

پیداست که اگر موانع پژوهش علوم انسانی به درستی و با جزئیات شناسایی نشوند، سیاست‌گذاری در این زمینه دشوار (و شاید نشدنی) است. چه بسا آینده پیشرفت‌های اجتماعی و علمی در ایران پیوندی ناگسستی با پیشرفت علوم انسانی دارد و باز ماندن در این زمینه می‌تواند در درازمدت صدمه‌هایی جبران‌ناپذیر بر کشور وارد سازد (حسینی و شهابی ۱۳۹۷). این پژوهش کوششی است برای هرچه بیشتر گشودن گستره دید سیاست‌گذاران علمی و پژوهش در سطح ملی و سازمانی نسبت به آسان‌سازی مسیر پژوهش در علوم انسانی در ایران.

یافته‌های این پژوهش، افزون بر آنکه می‌توانند چراغی بر سر راه سیاست‌گذاری علم و پژوهش در زمینه علوم انسانی در کشور روشن سازند، در زمینه تقسیم نقش‌ها برای هموار سازی مسیر پژوهش میان گروه‌های گوناگون — مانند سیاست‌گذاران، مؤسسه‌ها، پژوهشگران، صنعت و کسب‌وکار، مؤسسه‌های پشتیبان مالی پژوهش، و غیره — کاربردی هستند. خود پژوهشگران علوم انسانی نیز مطالعه این مقاله را سودمند خواهند یافت؛ چون آنها نیز باید بدانند در وادی‌ای که گام گذارده‌اند چه موانعی چشم به راهشان هستند و چگونه می‌توانند آنها را هموار سازند یا نادیده بگیرند.

۲. روش پژوهش

برای دست یافتن به پاسخ پرسش‌های پژوهش، پژوهشگران اقدام به انجام مرور نظام‌مند نوشته‌های مرتبطی کرده که به موانع و بازدارنده‌های پژوهش در زمینه علوم انسانی در ایران پرداخته‌اند. برای انجام مرور نظام‌مند، از فرایند پیشنهاد شده در «دستنامه کوکریین برای مرور نظام‌مند»^۱ پیروی شده است (جدول ۱) (Higgins and Green 2011). پژوهشگران، آثار (احتمالاً) مرتبط را با کاوش واژگان و عبارت‌های مناسب در پایگاه‌های برجسته کتابشناختی در آخر مهر ماه ۱۳۹۹ بازیابی کرده‌اند. در فرایند کاوش، برای یافتن آثار در پیوند با موضوع پژوهش در پایگاه‌های کتابشناختی از پرسمان زیر بهره‌برداری شد:

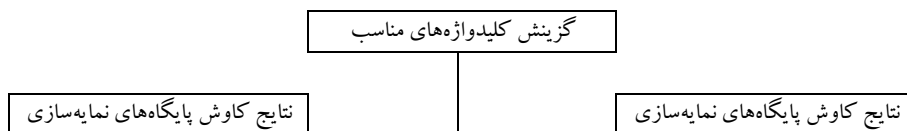
(محدودیت OR دشواری OR موانع OR مانع OR چالش OR مشکل OR مشکلات OR بازدارنده OR کاستی) (پژوهش OR تحقیق OR تحقیقات) "علوم انسانی" ایران

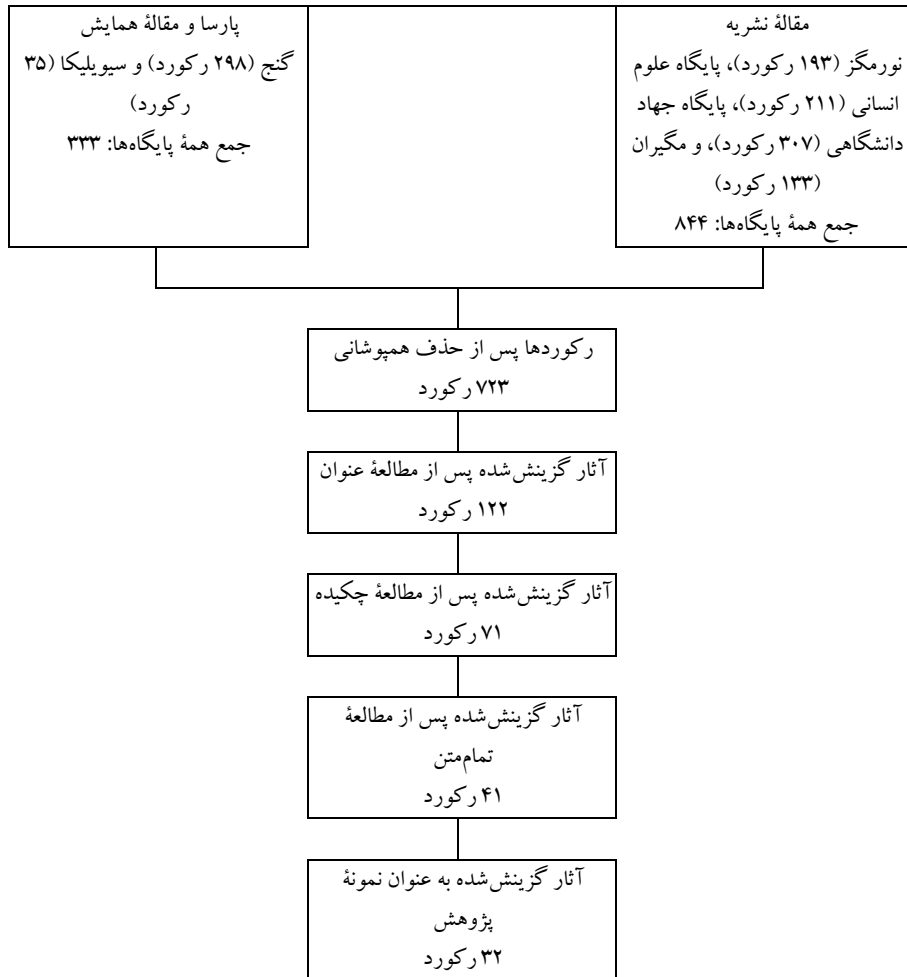
^۱ Cochrane Handbook for Systematic Reviews of Interventions

جدول ۱. فرایند مرور نظام‌مند

- ← پرسش‌های پژوهش: (۱) توجه آثار دانشگاهی فارسی به موانع و بازدارنده‌های پژوهش در علوم انسانی به چه شکل بوده است؟ (۲) موانع و بازدارنده‌های پژوهش در علوم انسانی از چه زمانی در کانون توجه پژوهشگران ایرانی بوده‌اند؟ و (۳) مهمترین موانع و بازدارنده‌های پژوهش در علوم انسانی در ایران کدامند؟
- ← جستجوی نوشته‌ها: جستجوی عبارت مناسب در عنوان، چکیده، و کلیدواژه تا تاریخ ۳۱ خرداد ۱۳۹۹ از طریق پایگاه‌های کتاب‌شناختی مرتبط (نورمگز، پایگاه علوم انسانی، پایگاه جهاد دانشگاهی، مگیران، گنج، و سیویلیکا).
- ←← گزینش پژوهش‌ها: گزینش آثار منتشر شده در نشریه‌های علمی و سمینارهای مرتبط و پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دانشجویی (پارسا).
- ←←← تجزیه و تحلیل داده‌ها: تحلیل داده‌ها از طریق دسته‌بندی.
- ←←←← ارائه یافته‌ها: گزارش راهکارها در جدول‌های مناسب.
- ←←←←← بحث درباره یافته‌ها و جمع‌بندی.

آنگونه که در جدول بالا آمده است، اساسی‌ترین منابع برای یافتن آثار مرتبط شش پایگاه اطلاعاتی فارسی بوده‌اند. این شش پایگاه بیشتر آثار منتشر شده در ایران را گردآوری می‌کنند و در بیشتر مرورهای نظام‌مند به کار گرفته شده‌اند. با این حال، این پایگاه‌ها با هم همپوشانی‌هایی دارند و نشریه‌های ماندنی را نمایه می‌کنند. از این رو، داده‌های بازیابی شده از هر پایگاه در قالب یک فایل «اکسل» جداگانه ذخیره و مجموعه نتایج پس از ورود در یک پایگاه محلی در ویرایش هفتم نرم‌افزار «اندنوت» به شکلی کاربردی سازماندهی شدند و آثار تکراری — بر پایه عنوان تکراری — حذف شدند. در نمودار یک، درخت تصمیم فرایند مرور نظام‌مند تشریح شده است.

نمودار ۱. درخت تصمیم فرایند مرور نظام‌مند

روی هم، ۱۱۷۷ اثر شامل مقاله نشریه، مقاله همایش، و پارسی از پایگاه‌های کتابشناختی بازیابی شدند. پس از حذف رکوردهای تکراری در نرم‌افزار «اندنوت» و پس از بررسی عنوان نوشته‌ها بر پایه پرسش پژوهش (موانع پژوهش در زمینه علوم انسانی)، ۱۲۲ رکورد از پایگاه‌ها گزینش شدند. پس از مطالعه چکیده این آثار، ۷۱ اثر برای مطالعه تمام متن گزینش شدند. تمام متن این آثار مطالعه شدند و ۴۱ اثری که بیشتر می‌توانستند پژوهشگران را به پاسخ پرسش‌های پژوهش

برسانند برگزیده شدند. سرانجام، نه اثر به دلیل کیفیت پایین^۱ از فرایند بررسی کنار گذاشته شدند، و ۳۲ اثر به عنوان نمونه نهایی گزینش و تحلیل‌های بیشتر روی آنها انجام شد.

در گام بعدی، یعنی تجزیه و تحلیل داده‌ها از طریق دسته‌بندی و با کمک ویرایش ۱۲ نرم‌افزار «مکس کیو. دی. ای.»^۲، همه موانع و بازدارنده‌های استخراج‌شده (کُد) در ابعاد گوناگون (تم) دسته‌بندی شدند. به این منظور، تمام متن آثار برگزیده در نرم‌افزار وارد شدند و دسته‌بندی‌ای که ویسانی و دلپیشه (۱۳۹۸) در پژوهش خود برای موانع و مشکلات پژوهش در حوزه علوم پزشکی ایران ارائه کرده بودند (یعنی ضعف پیوند و شبکه‌سازی میان پژوهشگران، فشار تدریس، کاستی در اعتبارهای پژوهشی، مقررات دست‌وپاگیر، سیاست‌های نادرست پژوهشی، و مدیریت ناکارآمد) به عنوان چارچوب اولیه دسته‌بندی موانع در نظر گرفته شد. همه آثار را دو پژوهشگر مطالعه کردند و به هر بخش از متن موانع در تمام متن آثار کدی دادند. اگر کدی مرتبط با دسته‌بندی اصلی ویسانی و دلپیشه (۱۳۹۸) بود، زیرمجموعه آن قرار می‌گرفت و اگر نبود یک دسته تازه ایجاد می‌شد. سرانجام، روی هم، ۹۳ کد گوناگون از تمام متن آثار برگزیده استخراج شدند. این ۹۳ کد نیز در هفت دسته، طبقه‌بندی شدند.

گفتنی است که طی فرایند دسته‌بندی و تم‌بندی داده‌ها، پژوهشگران، در دسته‌بندی ویسانی و دلپیشه (۱۳۹۸) تم‌هایی را بی‌ربط تشخیص داده و حذف کرده‌اند، برخی تم‌ها را تغییر داده، و برخی را نیز افزوده‌اند تا موانع شناسایی شده به خوبی در طبقه مناسب جای گیرند.

۳. یافته‌های پژوهش

کاوش آثار دانشگاهی درباره تحلیل دشواری‌های انجام پژوهش در زمینه علوم انسانی نشان می‌دهد که این موضوع از دیرباز در کانون توجه پژوهشگران ایرانی بوده است. برای دستیابی به هدف پژوهش، تجزیه و تحلیل آثار بازیابی شده انجام شد. پس از یک فرایند رفت و برگشتی میان کدگذاران، می‌توان موانع پژوهش در زمینه علوم انسانی در ایران را در هفت بُعد گوناگون دسته‌بندی کرد: یعنی بافت اجتماعی فقیر، زیرساخت سست، سازمان و مدیریت ناکارآمد، سیاست‌گذاری نادرست، ضعف پژوهشگران، قوانین و مقررات ناسازگار، و ماهیت متفاوت.

^۱ برای بررسی کیفیت آثار به منبع ناشر، مؤسسه ناشر، همایش محل ارائه، تخصص پدیدآور(ان)، و روش دستیابی به موانع پژوهش توجه شد.

^۲ MAXQDA

تعاریف هر یک از این دسته‌ها در جدول پنج، ارائه شده است.^۱

جدول ۲. تعاریف موانع پژوهش در علوم انسانی در ایران

ابعاد موانع پژوهش	تعاریف
بافت اجتماعی فقیر	بافتی که در آن جامعه توجه چندانی به سوژه بررسی (در این مقاله، علوم انسانی) نمی‌کند و دستاوردهای آن را مهم و اساسی نمی‌پندارد. نگاه جامعه به پژوهشگران و مؤسسه‌های پژوهشی در این بافت نگاهی مثبت نیست و فرهنگ اجتماعی آنگونه که باید توان پذیرش نهاد علم را ندارد.
زیرساخت سست	زیرساختی که در آن امکانات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری انجام پژوهش به خوبی در دسترس نیستند. در چنین شرایطی، همه آنچه که پژوهشگران برای انجام پژوهش‌هایشان نیاز دارند فراهم نیستند و بدون آنها نیز انجام پژوهش شدنی نیست.
سازمان و مدیریت ناکارآمد	یعنی شیوه سازماندهی و مدیریت نهادها و نیازمندی‌های پژوهشی به شکلی که باید نیست. برای نمونه، ساختار نهادهای پژوهشی هم‌راستا با هدفی که این نهادها دنبال می‌کنند نیست. یا اعتبارهای پژوهشی به درستی مدیریت و هزینه نمی‌شوند.
سیاست‌گذاری نادرست	یعنی آنکه تصمیم‌ها و برنامه‌هایی که برای پیشرفت‌های پژوهشی طراحی می‌شوند در مسیر درستی نیستند و بیشتر از آنکه چاره‌ساز پیشرفت‌های علمی باشند چاله‌سازند. این سیاست‌گذاری‌ها در همه سطوح انجام می‌شوند؛ در سطح ملی، استانی، سازمانی، مؤسسه‌ای، یا گروهی.
ضعف پژوهشگران	پژوهشگران به اندازه‌ای که باید توانمند نیستند. در چنین فضایی، پژوهشگران مهارت‌های لازم برای انجام پژوهش را ندارند، استعداد کافی برای پیشبرد کارهای پژوهشی را بروز نمی‌دهند، یا بر دانش طراحی و اجرای یک پژوهش چیره نیستند.
قوانین و مقررات ناسازگار	قوانین و مقرراتی که به نیازهای ویژه یک زمینه علمی توجهی ندارند و سازگار با بافتی نیستند که برایش نوشته شده‌اند. این قوانین و مقررات اغلب به دست کسانی نگاشته می‌شوند که آشنایی کافی و لازم با آن بافت را ندارند.
ماهیت متفاوت	مراد از ماهیت متفاوت آن است که علوم انسانی خود دارای پارادایم‌ها، فرهنگ، روش‌شناسی‌ها، معرفت‌شناسی‌ها، ارزش‌ها، و موضوع‌هایی است که آن را از دیگر زمینه‌ها جدا می‌سازد. به همین ترتیب، زمینه‌های دیگر علمی نیز ماهیت ویژه خود را دارند.

نتایج مرور نظام‌مند نشان می‌دهد که ۹۳ مؤلفه و متغیر هستند که می‌توانند مانعی برای پژوهش در زمینه علوم انسانی در ایران باشند و می‌توان آنها را در هفت مانع اساسی دسته‌بندی کرد. این هفت دسته دربردارنده سازمان و مدیریت ناکارآمد، سیاست‌گذاری نادرست، و ضعف پژوهشگران هر یک با پوشش ۲۰ مؤلفه موانع اساسی تری برای پژوهش هستند. بافت اجتماعی فقیر (دربدارنده

^۱ این تعاریف‌ها را پژوهشگران مقاله حاضر برای روشن‌تر شدن دامنه و چارچوب ابعاد ارائه کرده‌اند و از منبع ویژه‌ای گرفته نشده‌اند.

۱۴ مؤلفه)، ماهیت متفاوت (دربردارنده ۱۰ مؤلفه)، قوانین و مقررات ناسازگار (دربردارنده ۶ مؤلفه) و زیرساخت سست (دربردارنده ۳ مؤلفه) نیز در جایگاه‌های بعدی هستند. از این رو، می‌توان گفت که ابعاد سازمان و مدیریت ناکارآمد، سیاست‌گذاری نادرست، و ضعف پژوهشگران چالش‌های مهم‌تری نسبت به دیگر بُعدها هستند، چون شمار مؤلفه‌های بیشتری پوشش داده‌اند. همه این مؤلفه‌ها به همراه نوشته‌هایی که به آنها اشاره کرده‌اند در جدول ۵ آمده‌اند.

جدول ۳. موانع پژوهش در علوم انسانی در ایران

بُعد	موانع	پدیدآور(ان)
بافتن اجتماعی	توسعه‌نیافتگی جامعه	قادری فرد ۱۳۹۲
	فرهنگ ضعیف پژوهش	حسین پور ۱۳۹۱؛ قادری فرد ۱۳۹۲؛ مالکپور لتری ۱۳۹۴؛ نریمانی، واعظی، الوانی، و قربانی‌زاده ۱۳۹۶
	کم‌ارزش شمردن پژوهش	بهروان ۱۳۸۳؛ حسین پور ۱۳۹۱؛ دارابی ۱۳۹۹؛ دانایی فرد ۱۳۸۸؛ سنگی، مجاهدی، نبوی، و حجازی ۱۳۹۸؛ صادقی ۱۳۷۰؛ نریمانی، واعظی، الوانی، و قربانی‌زاده ۱۳۹۶
	گسست تاریخی	خوش اخلاق ۱۳۹۳
	گسست فرهنگی	دانایی فرد ۱۳۸۸
	مسائل اخلاقی	محمدمیرزایی ۱۳۹۴ ب
	مسائل فکری	محمدمیرزایی ۱۳۹۴ ب
	مشکلات خارج از مؤسسه	حسین پور ۱۳۹۱
	موانع اجتماعی	حسین پور ۱۳۹۰؛ الف؛ حسین پور ۱۳۹۰؛ ب؛ حیدری و قنادی‌نژاد ۱۳۹۷؛ سنگی، مجاهدی، نبوی، و حجازی ۱۳۹۸؛ شریعتمداری ۱۳۹۰؛ میرزایی رافع ۱۳۹۰؛ نوری ۱۳۹۳
	موانع فرهنگی	حیدری و قنادی‌نژاد ۱۳۹۷؛ حیدری و قنادی‌نژاد ۱۳۹۸؛ سنگی، مجاهدی، نبوی، و حجازی ۱۳۹۸؛ کریمی و همکاران ۱۳۹۳؛ نوری ۱۳۹۳
	نگاه نادرست مسئولان به پژوهش	حسین پور ۱۳۹۱؛ علی‌بخشی ۱۳۹۵؛ کریمی و همکاران ۱۳۹۳
	نگرش منفی جامعه	قلی‌پور ۱۳۹۵
	نهادینه نشدن پژوهش	قادری فرد ۱۳۹۲
	هویت گمنام	محمودپور، رحیمیان، عباس پور، و دلاور ۱۳۹۱
	اطلاع‌رسانی ضعیف	شریعتمداری ۱۳۹۰
	کمبود امکانات پژوهشی	حسین پور ۱۳۹۰؛ الف؛ حسین پور ۱۳۹۰؛ ب؛ صادقی ۱۳۷۰؛ واتقی‌آبادی ۱۳۹۷
	موانع سخت‌افزاری	نوری ۱۳۹۳
سازمان و مدیریت	استخدام پژوهشگران کم‌توان	حسین پور ۱۳۹۱
	آموزش ضعیف دانشگاهی	حیدری و قنادی‌نژاد ۱۳۹۷؛ دانایی فرد ۱۳۸۸؛ شریعتمداری ۱۳۹۰؛ علی‌بخشی ۱۳۹۵؛ نریمانی، واعظی، الوانی، و قربانی‌زاده ۱۳۹۶
	پیوند ضعیف درون‌سازمانی	حسین پور ۱۳۹۱
	پیوند ناکارآمد استاد - دانشجو	دانایی فرد ۱۳۸۸

بُعد	موانع	پدیدآور(ان)
بسیار: گذاری نادرست	تراکم برنامه‌های درسی	صادقی ۱۳۷۰
	توجه اندک به تجاری‌سازی	محمودپور، رحیمیان، عباس پور، و دلاور ۱۳۹۱
	جذب دانشجویان کم‌توان	دانایی فرد ۱۳۸۸؛ سنگی، مجاهدی، نبوی، و حجازی ۱۳۹۸ الف
	چالش در امنیت شغلی	صادقی ۱۳۷۰
	دشواری دسترسی به منابع اطلاعاتی علمی	دانایی فرد ۱۳۸۸
	روابط ضعیف سازمانی	قادری فرد ۱۳۹۲
	ساختار نادرست دولتی	نریمانی، واعظی، الوانی، و قربانی‌زاده ۱۳۹۶
	ضعف مدیریت	حسین پور ۱۳۹۰ الف؛ حسین پور ۱۳۹۰ ب؛ سامانیان ۱۳۸۴؛ قادری فرد ۱۳۹۲؛ کریمی و همکاران ۱۳۹۳؛ محمدمیرزایی ۱۳۹۴ ب
	فرایندها و ساختارهای انعطاف‌ناپذیر	احمدی، رسول زاده اقدم، محمدی فر ۱۳۹۱؛ کریمی و همکاران ۱۳۹۳؛ مالکپور لتری ۱۳۹۴؛ محمدمیرزایی ۱۳۹۴ ب؛ محمدمیرزایی ۱۳۹۴ الف؛ نوری ۱۳۹۳
	فشار تدریس	بهروان ۱۳۷۶؛ حسین پور ۱۳۹۱
	کارمزد کم برای انجام پژوهش	بهروان ۱۳۸۳؛ حسین پور ۱۳۹۱؛ فضیلت‌خواه ۱۳۷۱
	کاستی در اعتبارهای مالی	حسین پور ۱۳۹۱؛ صادقی ۱۳۷۰؛ قادری فرد ۱۳۹۲؛ کریمی و همکاران ۱۳۹۳
	گزینش سلیقه‌ای مدیران مؤسسه‌ها	نبوی، سنگی، و مجاهدی ۱۳۹۶
	مدیریت نادرست اعتبارهای مالی	حسین پور ۱۳۹۱
	مشکلات اقتصادی	حسین پور ۱۳۹۰ الف؛ حسین پور ۱۳۹۰ ب؛ حیدری و قنادی‌نژاد ۱۳۹۷؛ دارابی ۱۳۹۷؛ شریعتمداری ۱۳۹۰؛ میرزایی رافع ۱۳۹۰؛
	مشوق‌های مادی و معنوی کم‌ارزش	حسین پور ۱۳۹۱
	اندک بودن فرصت‌های انجام پژوهش	بهروان ۱۳۸۳
	اولویت کم‌تر در برابر دیگر زمینه‌های علمی	علی‌بخشی ۱۳۹۵
	پرشماری بودن مراکز سیاستگذار و تصمیم‌گیر	نبوی، سنگی، و مجاهدی ۱۳۹۶
	پیوند ضعیف با صنعت	نریمانی، واعظی، الوانی، و قربانی‌زاده ۱۳۹۶
پیوند ضعیف میان علم و عمل	علی‌بخشی ۱۳۹۵؛ نریمانی، واعظی، الوانی، و قربانی‌زاده ۱۳۹۶	
توجه اندک اسناد فرادستی	نریمانی، واعظی، الوانی، و قربانی‌زاده ۱۳۹۶	
دخالت حکومت در انجام پژوهش	علی‌بخشی ۱۳۹۵؛ قادری فرد ۱۳۹۲؛ قلی‌پور ۱۳۹۵؛ کریمی و همکاران ۱۳۹۳	
دخالت مؤسسه‌ها در انجام پژوهش	قادری فرد ۱۳۹۲	
سیاست‌گذاری نادرست پژوهشی	حسین پور ۱۳۹۰ الف؛ حسین پور ۱۳۹۰ ب؛ کریمی و همکاران ۱۳۹۳؛ محمودپور، رحیمیان، عباس پور، و دلاور ۱۳۹۱	
شمار پایین محافل علمی — پژوهشی (همانند انجمن‌های علمی و حرفه‌ای)	دانایی فرد ۱۳۸۸	
کاستی در شمار پژوهشگران	قادری فرد ۱۳۹۲	
کاستی در شمار مؤسسه‌های فعال پژوهشی	صادقی ۱۳۷۰	
گسترش کمی مؤسسه‌های آموزش	سنگی، مجاهدی، نبوی، و حجازی ۱۳۹۸ ب	

بُعد	موانع	پدیدآور(ان)
مشکلات پژوهشگران	عالی	
	مالیات بر قراردادهای پژوهشی	حسین پور ۱۳۹۱
	مسائل ایجابی	محمد میرزایی ۱۳۹۴ ب
	مسائل و موانع سیاسی	سنگی، مجاهدی، نبوی، و حجازی ۱۳۹۸؛ محمد میرزایی ۱۳۹۴ ب، نوری ۱۳۹۳
	ناهماهنگی میان مؤسسه‌های پژوهشی	صادقی ۱۳۷۰
	نبود انتقادهای سازنده	دانایی فرد ۱۳۸۸
	نبودن خط‌مشی و دورنمای بلندمدت	قلی پور ۱۳۹۵
	هم‌نوا نبودن سیاست‌های پژوهشی	قادری فرد ۱۳۹۲
	اعتماد به نفس پایین پژوهشگران در انجام پژوهش‌های بزرگ	حسین پور ۱۳۹۱
	انجام انفرادی پژوهش	حسین پور ۱۳۹۱
	انجام پژوهش‌های بی کیفیت	حسین پور ۱۳۹۱
	آشنایی ضعیف با اصول مقاله‌نویسی	خوش اخلاق ۱۳۹۳؛ دانایی فرد ۱۳۸۸
	آشنایی ضعیف با اصول نگارش پژوهش	فضیلت‌خواه ۱۳۷۱؛ قادری فرد ۱۳۹۲؛ کفاشان کاخکی و خلیلی ۱۳۹۸
	آشنایی ضعیف با نرم‌افزارهای پژوهشی	دانایی فرد ۱۳۸۸
	پیرپرستی افراطی	دانایی فرد ۱۳۸۸
	پیوند ضعیف علمی پژوهشگران	حسین پور ۱۳۹۱
	تعامل و شبکه‌سازی ضعیف	احمدی، رسول زاده اقدم، محمدی فر ۱۳۹۱؛ تاج الدینی، باب الحوائجی، و موسوی ۱۳۹۶؛ خوش اخلاق ۱۳۹۳؛ قلی پور ۱۳۹۵؛ مالکپور لتری ۱۳۹۴
	حجاب معاصرت	دانایی فرد ۱۳۸۸
	حرفه‌ای نبودن پژوهشگران	حسین پور ۱۳۹۰ الف؛ حسین پور ۱۳۹۰ ب؛ دانایی فرد ۱۳۸۸؛ سامانیان ۱۳۸۴؛ قادری فرد ۱۳۹۲؛ محمد میرزایی ۱۳۹۴ ب
	توسعه و	ضعف دانشی پژوهشگران
ضعف مهارتی پژوهشگران		مالکپور لتری ۱۳۹۴
علاقه کم پژوهشگران به پژوهش		قادری فرد ۱۳۹۲؛ محمودپور، رحیمیان، عباس پور، و دلاور ۱۳۹۱
غالب بودن نگاه و جهان‌بینی غربی		دارایی ۱۳۹۷؛ دانایی فرد ۱۳۸۸؛ قلی پور ۱۳۹۵
گرفتاری پژوهشگران در روش‌شناسی		دانایی فرد ۱۳۸۸
مشکل در بهره برداری از منابع اطلاعاتی خارجی		حسین پور ۱۳۹۱
مشکلات معیشتی پژوهشگران		خوش اخلاق ۱۳۹۳؛ صادقی ۱۳۷۰
موانع شخصی		حسین پور ۱۳۹۰ الف؛ حسین پور ۱۳۹۰ ب؛ حیدری و قنادی‌نژاد ۱۳۹۷؛ شریعتمداری ۱۳۹۰؛ میرزایی رافع ۱۳۹۰
نپرداختن به مسائل و مشکلات محلی		دارایی ۱۳۹۹
ارزشیابی ناکارآمد		سامانیان ۱۳۸۴؛ قادری فرد ۱۳۹۲
آیین‌نامه‌های ناکارآمد ارتقای اعضای هیئت علمی	نبوی، سنگی، و مجاهدی ۱۳۹۶	

بُعد	موانع	پدیدآور(ان)
موانع و موانع (ن)	پشت‌تیبانی ناچیز از پژوهش و پژوهشگران	حسین پور ۱۳۹۱؛ حیدری و قنادی‌نژاد ۱۳۹۷؛ مالکپور لتری ۱۳۹۴؛ نریمانی، واعظی، الوانی، و قربانی‌زاده ۱۳۹۶
	سنجه‌های ناکارآمد در ارزیابی	قلی‌پور ۱۳۹۵
	ضوابط دست و پاگیر اداری	حسین پور ۱۳۹۰ الف؛ حسین پور ۱۳۹۰ ب؛ قادری‌فرد ۱۳۹۲
	قوانین و مقررات نادرست	حسین پور ۱۳۹۱؛ حیدری و قنادی‌نژاد ۱۳۹۷؛ کریمی و همکاران ۱۳۹۳؛ نریمانی، واعظی، الوانی، و قربانی‌زاده ۱۳۹۶
	پیچیدگی سنجش عملکرد	قادری‌فرد ۱۳۹۲
	پیچیدگی موضوع‌ها	احمدی، رسول زاده اقدم، محمدی فر ۱۳۹۱؛ بهروان ۱۳۸۳؛ تاج‌الدینی، باب‌الحوائجی، و موسوی ۱۳۹۶؛ دانایی‌فرد ۱۳۸۸؛ صادقی ۱۳۷۰؛ نریمانی، واعظی، الوانی، و قربانی‌زاده ۱۳۹۶
	دشواری انجام پژوهش	احمدی، رسول زاده اقدم، محمدی فر ۱۳۹۱؛ تاج‌الدینی، باب‌الحوائجی، و موسوی ۱۳۹۶؛ دانایی‌فرد ۱۳۸۸؛ قادری‌فرد ۱۳۹۲
	دشواری گرفتن یافته‌های پژوهش	تاج‌الدینی، باب‌الحوائجی، و موسوی ۱۳۹۶
	روش‌شناسی متفاوت در انجام پژوهش	حیدری و قنادی‌نژاد ۱۳۹۷؛ دانایی‌فرد ۱۳۸۸؛ میرزایی رافع ۱۳۹۰
	ساختار پیچیده پژوهش‌ها	محمودپور، رحیمیان، عباس پور، و دلاور ۱۳۹۱
	فقدان زاینده‌گی در کاربرد روش‌شناسی‌ها	دانایی‌فرد ۱۳۸۸
	موانع ذهنی و اخلاقی	محمد میرزایی ۱۳۹۴ الف
	موانع معرفت‌شناختی	سنگی، مجاهدی، نبوی، و حجازی ۱۳۹۸؛ کریمی و همکاران ۱۳۹۳؛ محمد میرزایی ۱۳۹۴ الف؛ میرزایی رافع ۱۳۹۰
	هزینه بر بودن انجام پژوهش‌های باکیفیت	حسین پور ۱۳۹۱

بررسی نوشته‌ها نشان داد که سه بُعد «سیاست‌گذاری نادرست»، «سازمان و مدیریت ناکارآمد»، و «ضعف پژوهشگران» مؤلفه‌های بیشتری را در بر می‌گیرند، این به معنای آن است که جامعه دانشگاهی بر این ابعاد بیش از چهار بُعد دیگر پافشاری کرده است. پیداست که پژوهشگران، سیاست‌گذاران را از اساسی‌ترین مقصرانی می‌دانند که مانع پژوهش و پیشرفت علمی در زمینه علوم انسانی است. از دیدگاه آنها، سیاست‌گذاران به شکل مستقیم و غیرمستقیم در پژوهش‌های دانشگاهی در زمینه علوم انسانی دخالت می‌کنند و گاه به شیوه دلخواه خود به آنها جهت می‌دهند که دل‌سردی پژوهشگران را به دنبال دارد (علی‌بخشی ۱۳۹۵؛ قادری‌فرد ۱۳۹۲؛ قلی‌پور ۱۳۹۵؛ کریمی و همکاران ۱۳۹۳). آنها گمان می‌کنند که مراکز بسیاری برای تصمیم‌گیری درباره سیاست‌های پژوهشی در کشور هستند و این خود پراکنده‌گی در سیاست‌ها را به وجود آورده است (نبوی، سنگی، و مجاهدی ۱۳۹۶) و مهمتر آنکه علوم انسانی در سال‌های گذشته آنگونه که باید

در اولویت پشتیبانی این مراکز جای نگرفته است (علی‌بخشی ۱۳۹۵) و اسناد فرادستی نیز توجه چندانی به علوم انسانی ندارند و پیشرفت در دیگر زمینه‌های علم را مهمتر می‌پندارند (نریمانی، واعظی، الوانی، و قربانی‌زاده ۱۳۹۶). اگرچه دولت راه‌اندازی مؤسسه‌های آموزشی و پژوهشی را در دستور کار گذاشته، ولی این گسترش بیشتر کمی است و بر کیفیت این مؤسسه‌ها کنترلی ندارد (نبوی، سنگی، و مجاهدی ۱۳۹۶). از دیگر سو، کاستی در شمار پژوهشگران (قادری‌فرد ۱۳۹۲)، شمار محافل و انجمن‌های پژوهشی (دانایی‌فرد ۱۳۸۸)، شمار مؤسسه‌های فعال پژوهشی (صادقی ۱۳۷۰)، و فرصت‌های پژوهشی (بهروان ۱۳۸۳) هنوز چالش برانگیز هستند. افزون بر این، ارتباط میان مؤسسه‌های آموزشی/پژوهشی با صنایع ملی و خارجی نیز بسیار ضعیف‌تر از دیگر زمینه‌های علمی است (نریمانی، واعظی، الوانی، و قربانی‌زاده ۱۳۹۶).

سیاست‌های نادرست بر سازمان و شیوه مدیریت امور پژوهشی نیز تأثیرگذار بوده است. گمان می‌رود که سیاست‌های کمی‌گرایی در آموزش عالی و به ویژه در زمینه علوم انسانی موجب شده تا اعضای هیئت علمی و دانشجویان نسبتاً کم‌توان در این زمینه جذب شوند (حسین پور ۱۳۹۱). این اعضای هیئت علمی نیز خود بعدها آموزش باکیفیتی نیز ارائه نخواهند کرد (حیدری و قنادی‌نژاد ۱۳۹۷؛ دانایی‌فرد ۱۳۸۸؛ شریعتمداری ۱۳۹۰؛ علی‌بخشی ۱۳۹۵؛ نریمانی، واعظی، الوانی، و قربانی‌زاده ۱۳۹۶) و پیوند محکمی میان استاد و دانشجو شکل نمی‌گیرد (دانایی‌فرد ۱۳۸۸). اگرچه فشار تدریس ناشی از کاستی در شمار اعضای هیئت علمی (بهروان ۱۳۷۶؛ حسین پور ۱۳۹۱) و نبود پشتیبانی متناسب (حسین پور ۱۳۹۱) نیز بر این چالش دامن می‌زند. در چنین ساختاری مدیریت کارآمدی بر واحدهای آموزشی و پژوهشی نیست (سامانیان ۱۳۸۴؛ قادری‌فرد ۱۳۹۲؛ کریمی و همکاران ۱۳۹۳؛ مالکپور لثری ۱۳۹۴) و مدیران نیز به شکلی سلیقه‌ای برگزیده می‌شوند (نبوی، سنگی، و مجاهدی ۱۳۹۶). این چالش‌ها خود موجب پدید آمدن فرایندها و ساختارهای انعطاف‌ناپذیر می‌شوند و پیوند ضعیف درون و برون سازمانی را به دنبال دارند (قادری‌فرد ۱۳۹۲).

قوانین، مقررات، و آیین‌نامه‌هایی که در مؤسسه‌های گوناگون مصوب می‌شوند نیز به جای آنکه پژوهش در زمینه علوم انسانی را آسان کنند، مانعی بر سر راه آن هستند. برای نمونه، آیین‌نامه‌های ارتقای اعضای هیئت علمی آنگونه که لازم است مسائل و ویژگی‌های ویژه علوم انسانی را در نظر نمی‌گیرند (نبوی، سنگی، و مجاهدی ۱۳۹۶). همین امر موجب می‌شود که پژوهشگران به شکلی درست و بر پایه سنج‌های معنادار ارزیابی نشوند (سامانیان ۱۳۸۴؛ قادری‌فرد ۱۳۹۲؛ قلی‌پور ۱۳۹۵). افزون بر این، پژوهشگران برای انجام کارهای پژوهشی گاه درگیر قوانین و مقررات دست‌وپاگیر اداری در زمینه تصویب، اجرا، یا ارزیابی یک طرح می‌شوند (حسین پور

۱۳۹۰ الف؛ حسین پور ۱۳۹۰ ب؛ قادری فرد ۱۳۹۲).

خود پژوهشگران علوم انسانی نیز در پدید آمدن مانع پژوهش در این زمینه بی‌تقصیر نیستند. برخی از پژوهشگران مهارت‌های اساسی برای انجام پژوهش، مانند مهارت مقاله‌نویسی (خوش اخلاق ۱۳۹۳)، مهارت کار با نرم‌افزارها و ابزارهای پژوهش (دانایی فرد ۱۳۸۸)، مهارت‌های ارتباطی (مالکپور لتری ۱۳۹۴)، و مهارت بهره‌برداری از منابع اطلاعاتی خارجی (حسین پور ۱۳۹۱) را خوب نمی‌دانند. برخی از آنان بیشتر تمایل دارند مطالعه کنند و کمتر می‌خواهند پژوهش کنند و آثار پژوهشی منتشر کنند (محمودپور، رحیمیان، عباس پور، و دلاور ۱۳۹۱). اگرچه نباید فراموش کرد که فرهنگ همکاری میان پژوهشگران علوم انسانی به شکل کلی ضعیف است (تاج‌الدینی، باب الحوائجی، و موسوی ۱۳۹۶) و آنها بیشتر به انجام کارهای انفرادی گرایش دارند (حسین پور ۱۳۹۱) و همین مسئله موجب می‌شود تا شمار انتشارات آنها پایین باشد. مسئله اساسی دیگر اعتماد به نفس ضعیف پژوهشگران ایرانی در مقابل آثار و پژوهشگران خارجی است. گمان می‌رود ایرانیان اعتماد به نفس کمتری برای انجام پژوهش‌های بزرگ در علوم انسانی دارند (حسین پور ۱۳۹۱) و بیشتر آثار و پژوهشگران غربی را تمجید می‌کنند (دارابی ۱۳۹۷؛ دانایی فرد ۱۳۸۸؛ قلی‌پور ۱۳۹۵).

باید فراموش کرد که ماهیت علوم انسانی نیز متفاوت از دیگر زمینه‌های علم است و فرهنگ ویژه‌ای بر این زمینه علمی حاکم است. برای نمونه، شمار انتشارات در این زمینه در برابر زمینه‌ای مانند علوم تجربی و پزشکی پایین‌تر است. دلیل‌های گوناگونی را می‌توان در این مورد عنوان کرد؛ پیچیدگی موضوع‌های پژوهش در علوم انسانی (احمدی، رسول زاده اقدم، محمدی فر ۱۳۹۱؛ بهروان ۱۳۸۳؛ تاج‌الدینی، باب الحوائجی، و موسوی ۱۳۹۶؛ دانایی فرد ۱۳۸۸؛ صادقی ۱۳۷۰؛ نریمانی، واعظی، الوانی، و قربانی زاده ۱۳۹۶)، ساختار پیچیده پژوهش‌ها (محمودپور، رحیمیان، عباس پور، و دلاور ۱۳۹۱)، موانع معرفت‌شناختی (سنگی، مجاهدی، نبوی، و حجازی ۱۳۹۸)، روش‌شناسی متفاوت در انجام پژوهش (حیدری و قنادی‌نژاد ۱۳۹۷؛ دانایی فرد ۱۳۸۸؛ میرزایی رافع ۱۳۹۰)، و دشواری انجام پژوهش (دانایی فرد ۱۳۸۸؛ قادری فرد ۱۳۹۲) از نمونه‌های این دلیل‌ها هستند. همین مسائل باعث می‌شوند تا سنجش عملکرد پژوهشگران این زمینه نیز با پیچیدگی‌های ویژه‌ای همراه باشد (قادری فرد ۱۳۹۲).

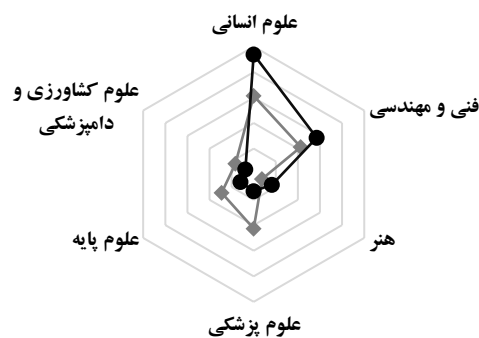
بافت اجتماعی ایران نیز گویا موانعی بر سر راه علوم انسانی می‌گذارد. به دلیل توسعه نیافتگی فرهنگ پژوهش در جامعه ایرانی (قادری فرد ۱۳۹۲) نگاه اجتماعی به پژوهش‌های علوم انسانی نگاهی مثبت نیست و این زمینه را به اندازه‌ای که باید ارزشمند نمی‌پندارند (بهروان ۱۳۸۳؛ حسین پور ۱۳۹۱؛ دارابی ۱۳۹۹؛ دانایی فرد ۱۳۸۸؛ سنگی، مجاهدی، نبوی، و حجازی ۱۳۹۸؛ صادقی

۱۳۷۰؛ نریمانی، واعظی، الوانی، و قربانی‌زاده (۱۳۹۶) و جالب آنکه این نگاه در میان مدیران دانشگاهی و پژوهشی نیز دیده می‌شود (حسین پور ۱۳۹۱؛ علی‌بخشی ۱۳۹۵؛ کریمی و همکاران ۱۳۹۳). به گفته دیگر، بهایی که جامعه و مدیران به زمینه‌های دیگر علم می‌دهند بیش از علوم انسانی است. چنین نگاهی موجب پدید آمدن ضعف در زیر ساخت‌های اساسی پژوهش در این زمینه نیز شده است. کاستی در اعتبارها و امکانات پژوهشی (حسین پور ۱۳۹۰ الف؛ حسین پور ۱۳۹۰ ب؛ صادقی ۱۳۷۰؛ واتقی‌آبادی ۱۳۹۷؛ نوری ۱۳۹۳؛ شریعتمداری ۱۳۹۰) در زمینه علوم انسانی شاید نتیجه چنین نگاهی است.

۴. بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان داد که پژوهشگران علوم انسانی با ۹۳ مانع اساسی در انجام پژوهش‌های خود درگیر هستند که می‌توان آنها را در هفت بُعد گسترده، یعنی بافت اجتماعی فقیر، زیر ساخت سست، سازمان و مدیریت ناکارآمد، سیاست‌گذاری نادرست، ضعف پژوهشگران، قوانین و مقررات ناسازگار، و ماهیت متفاوت دسته‌بندی کرد. جالب آنکه بسیاری از موانعی که پیش روی علوم انسانی هستند، در زمینه‌های دیگر علم نیز به چشم می‌خورند. برای نمونه، «ویسانی» و «دلپیشه» (۱۳۹۸) به موانعی مانند ضعف پیوند و شبکه‌سازی میان پژوهشگران، فشار تدریس، کاستی در اعتبارهای پژوهشی، مقررات دست‌وپاگیر، سیاست‌های نادرست پژوهشی، و مدیریت ناکارآمد پیش روی علوم پزشکی در ایران اشاره کرده‌اند. «عابدی» و «محمدزاده» (۱۳۹۶) نیز به موانعی مانند چالش‌های اداری-مدیریتی، سیاست نادرست پژوهشی، مسائل مالی و زیر ساختی، مشکلات فردی و فرهنگی، و قوانین و مقررات در پژوهش‌های علوم کشاورزی اشاره کرده‌اند. اگرچه، شاید بسیاری از موانعی که در این پژوهش شناسایی شدند مانند چالش‌های دیگر زمینه‌های علمی باشند، ولی شدت و ژرفای این محدودیت‌ها در زمینه‌های گوناگون علمی متفاوت است. برای نمونه، «فشار تدریس» یا «نبود پیوند کارآمد استاد-دانشجو» از نمونه این چالش‌های فراگیر هستند. با این حال، گمان می‌رود این چالش در علوم انسانی شدت بیشتری دارد. یکی از ریشه‌های این چالش‌ها نیز می‌تواند در نسبت استاد به دانشجو در زمینه علوم انسانی واکاوی شود. آنگونه که در «آمار آموزش عالی ایران در سال تحصیلی ۹۷-۱۳۹۶» (میرابی و همکاران ۱۳۹۸) آمده است، نزدیک به ۵۰ درصد از همه دانشجویان مؤسسه‌های آموزش عالی در ایران در زمینه علوم انسانی نام‌نویسی شده‌اند، ولی تنها نزدیک به ۳۱ درصد از همه اعضای هیئت علمی تمام‌وقت در این زمینه مشغولند. در زمینه هنر این نسبت حتی ناموزون‌تر (نزدیک به هشت درصد دانشجویان در برابر نزدیک به چهار درصد اعضای هیئت علمی) است. در زمینه فنی و مهندسی نیز نسبت

دانشجویان بیشتر است (نزدیک به ۲۹ در صد دانشجویان در برابر نزدیک به ۲۱ در صد اعضای هیئت علمی)، ولی ناموزون تر از علوم انسانی و هنر نیست. از دیگر سو، در زمینه های علوم پزشکی، علوم پایه، و علوم کشاورزی و دامپزشکی این نسبت وارونه است (نمودار ۲). نبود توازن میان شمار اعضای هیئت علمی و شمار دانشجویان در زمینه علوم انسانی می تواند ریشه بسیاری از چالش های پژوهش در این زمینه باشد. برای نمونه، زمانی که شمار دانشجویان بسیار و شمار اعضای هیئت علمی کم است، استادان باید درس های بیشتری تدریس کنند، بیشتر زمان خود را به تدریس بپردازند و زمان کمتری برای پژوهش و مطالعه بگذارند، با همه دانشجویان آنگونه که باید نتوانند پیوند داشته باشند، کیفیت تدریسشان پایین آید و دانشجویان با کیفیتی تربیت نکنند، ذهنشان بیشتر درگیر کارهای دانشجویان باشد و نتوانند بر پژوهش تمرکز کنند، تمایل کمتری برای توسعه فردی و آموختن مهارت های تازه و لازم داشته باشند، و از نمونه این چالش ها.

زمینه علمی	نسبت اعضای هیئت علمی	نسبت دانشجویان
علوم انسانی	۷.۳۰	۹.۴۶
فنی و مهندسی	۳.۲۱	۵.۲۸
هنر	۸.۳	۲.۸
علوم پزشکی	۳.۲۱	۶.۶
علوم پایه	۵.۱۴	۶
علوم کشاورزی و دامپزشکی	۳.۸	۸.۳

نمودار ۲. شمار دانشجویان و اعضای هیئت علمی تمام وقت در مؤسسه های آموزش عالی ایران در سال تحصیلی ۹۷-۱۳۹۶

بررسی نوشته ها پیرامون موانع پژوهش علوم انسانی در ایران نشان می دهد که پرداختن به این موضوع از دهه ۷۰ شمسی آغاز شده، در دهه ۸۰ ادامه پیدا کرده، و در دهه ۹۰ به اوج رسیده است؛

به شکلی که ۸۰ درصد پژوهش‌ها در دهه ۹۰ شمسی منتشر شده‌اند. اگرچه به احتمال زیاد آغاز انجام شمار چشم‌گیری از انتشارات دهه ۹۰ را باید به دهه ۸۰ برگرداند. دهه ۸۰ و ۹۰ شمسی در تاریخ علم ایران اهمیتی ویژه دارند. پیشرفت‌های ایران در زمینه‌های گوناگون علم و فناوری، افزایش جذب دانشجویان و اعضای هیئت علمی، افزایش رشته‌های دانشگاهی، افزایش انتشارات ایران در نمایه‌نامه‌های استنادی جهانی، و نشانه‌هایی از این دست دو دهه گذشته را برجسته می‌کنند. به ویژه اخباری که پیرامون پیشرفت‌های علمی ایران و شمار انتشارات ایرانیان در نمایه‌نامه‌های استنادی جهانی منتشر شده از ویژگی‌های این دو دهه هستند. از این رو، گمان می‌رود که پژوهشگران علوم انسانی بیشتر شنونده اخباری بوده‌اند که در دو دهه گذشته درباره شمار انتشارات و پیشرفت‌هایی در زمینه‌های دیگر علم (به ویژه پزشکی، مهندسی، علوم تجربی، و فناوری) منتشر شده‌اند. مسئله مهم در این میان آن است که پیشرفت‌های علمی ایران اغلب به شمار انتشارات رتبه ایران در نمایه‌نامه‌های استنادی جهانی محدود شده است؛ جایی که علوم انسانی در آن جایگاه چندان برجسته‌ای ندارد. با این حال، نه علوم انسانی ایران، بلکه علوم انسانی کشورهای دیگر — و حتی پیشرفته — نیز در این نمایه‌نامه‌ها جایگاه برجسته‌ای ندارد که گاه به دلیل ضعف این نمایه‌نامه‌ها است (Archambault et. al. 2006). به این دلیل که این نمایه‌نامه‌ها بیشتر مقاله‌های منتشر شده در نشریه‌های دانشگاهی را پوشش می‌دهند و کمتر به دیگر رسانه‌ها (مانند کتاب، همایش، و غیره) توجه دارند؛ در حالی که بسیاری از پژوهشگران علوم انسانی گرایش به انتشار آثاری غیر از مقاله نشریه دارند.

بر پایه یافته‌ها، پشتیبانی مادی و معنوی سیاست‌گذاران از زمینه‌های علمی دیگر بیش از علوم انسانی بوده است. از دلیل‌های توجه کمتر به پژوهش علوم انسانی می‌تواند به درازا کشیدن تأثیر پژوهش‌ها در این زمینه باشد. به گفته دیگر، پژوهش‌های علوم انسانی مانند پژوهش‌های علوم طبیعی یا فنی — مهندسی زودبازده نیستند. نیمه عمر انتشارات گواهی بر این ادعا است (Tomasselli 2020). هستند پژوهش‌هایی در زمینه علوم انسانی که گاه چهار یا پنج دهه پس از انتشار تأثیرشان بر جامعه آشکار می‌شود، در حالی که بسیاری پژوهش‌های شیمی، فنی — مهندسی، و پزشکی بسیار سریع‌تر از این زمان بر جامعه خود تأثیر می‌گذارند (احسانی، اعظمی، نجفی، و سهیلی ۱۳۹۶). پیداست که سیاست‌گذارانی (که زمان مدیریت آنها اغلب به کمتر از یک دهه می‌رسد) که تمایل دارند دستاورد سیاست‌هایشان را در زمان مدیریت خود ببینند، بیشتر از زمینه‌هایی پشتیبانی کنند که در کوتاه‌مدت تغییری پدید می‌آورند.

از دیگر دلیل‌های توجه کم به پژوهش علوم انسانی می‌تواند آن باشد که بیشتر مدیران و سیاست‌گذاران عالی کشور زمینه علوم انسانی نداشته‌اند و زمینه‌های دیگری مانند پزشکی، فنی -

مهندسی، علوم طبیعی، و غیره داشته‌اند. برای نمونه، هیچ یک از وزیران علوم که پس از دهه ۱۳۶۰ شمسی زمام امور را در دست گرفته، زمینه علوم انسانی نداشته‌اند. به همین ترتیب، بیشتر معاونان پژوهشی نیز که این وزرا برگزیده از زمینه‌های غیر از علوم انسانی بوده‌اند. همین امر موجب شده تا متر و معیارهایی برای سنجش پژوهش‌ها و پژوهشگران علوم انسانی طراحی و به کار گرفته شوند که تناسبی با ماهیت علوم انسانی نداشته باشند. برای نمونه، مقایسه «شمار استنادها» در دو زمینه «فلسفه» و «شیمی» بسیار متفاوت است. روشن است که اگر پژوهشگر علوم انسانی با چنین مقایسه‌ای روبرو شود چیزی جز دلسری دستگوش نمی‌شود. امروزه، در بسیاری از مؤسسه‌های آموزشی / پژوهشی ایران تفاوت چشم‌گیری میان روش ارزیابی اعضای هیئت علمی زمینه‌های گوناگون علمی نیست. روش‌هایی که اغلب با مشارکت تصمیم‌گیری از زمینه‌هایی غیر از علوم انسانی بنا نهاده شده‌اند. پیداست که ترکیب سیاست‌گذاران در تصمیم‌گیری نقشی اساسی بر ارزیابی و پشتیبانی از یک زمینه ویژه علمی دارد.

از سوی دیگر، نه تنها از علوم انسانی به شکلی بایسته پشتیبانی نشده است، بلکه به شکلی چشم‌گیر کوشش شده تا در پژوهش‌های علوم انسانی در کشور دخالت شود. سیاست‌گذاران از دو دهه پیش کوشش‌هایی را برای «تحول در علوم انسانی» آغاز کرده است. «اسلامی کردن دانشگاه‌ها» یکی از طرح‌های جامعی بوده که در راستای تحول در علوم انسانی در ایران به اجرا در آمده است. فارغ از درستی یا نادرستی این روند، گمان می‌رود این گونه طرح‌ها در کوتاه‌مدت آشفتنگی‌هایی را در پژوهش و میان پژوهشگران علوم انسانی پدید می‌آورد. اگرچه شاید در بلندمدت اینگونه طرح‌ها پیشرفت علوم انسانی در کشور را به دنبال داشته باشند، ولی — آنگونه که پژوهش‌ها نشان داده‌اند — نظم کنونی را بر هم خواهند زد. چنین رویکردی شاید موجب می‌شود تا در گزینش دانشجویان، استادان، و پژوهشگران این زمینه نیز سوگیری‌هایی در نظر آیند که بدنه علوم انسانی کشور را با چالش روبه‌رو سازند.

مسائلی که طرح شد، سرانجام، بر انگیزه دانشجویان، اعضای هیئت علمی، و پژوهشگران علوم انسانی نیز تأثیرگذار هستند. اغلب پژوهشگران به دنبال آنند که موضوع‌های دلخواه خود را پیگیری کنند و پژوهش‌هایشان بر آن موضوع‌ها تمرکز داشته باشند، ولی اگر به آنها گفته شود که چه موضوعی را با چه کیفیت و جهت‌گیری کار کنند شاید انگیزه‌ای برای انجام پژوهش برایشان نماند. بی‌انگیزگی می‌تواند آنها را گوشه‌گیر سازد و موجب شود تا آنها تمایلی به فراگیری دانش و مهارت‌های تازه نداشته باشند

5. محدودیت‌ها و پیشنهادهای پژوهش

در این پژوهش تنها آثاری بررسی شده که در یکی از پایگاه‌های اطلاعاتی پیش گفته در بخش روش پژوهش نمایه شده‌اند. از این رو، موانع پژوهش محدود به یافته‌های این آثار است و یافته‌های آثاری که در هیچ یک از این پایگاه‌ها نمایه نمی‌شوند (مانند اغلب گزارش طرح‌های پژوهشی مؤسسه‌ها) در این پژوهش نادیده گرفته شده‌اند. از این رو، نباید موانع پژوهش را محدود به آنچه کرد که در این پژوهش گزارش شده‌اند. افزون بر این، دسته‌بندی موانع پژوهش در هفت بُعد اساسی دیدگاه پدیدآوران این مقاله است. اگرچه، چند تن از صاحب‌نظران نیز این هفت دسته را روا دانسته‌اند، ولی شاید بتوان شمار دسته‌ها را کم و زیاد کرد و جای موانع گوناگون در ابعاد را تغییر داد. به هر شکل، هدف اساسی این پژوهش آگاهی از خود موانع بوده و دسته‌بندی موانع در ابعاد برای فهم بهتر و کارآمدتر آنها بوده است.

در برخی از آثاری که نمونه این پژوهش بوده‌اند، موانع به شکل کلی گزارش شده‌اند؛ برای نمونه، موانع سیاسی، مسائل اقتصادی، موانع فرهنگی، یا ضعف مدیریت. این موانع کلی، می‌تواند خود دربردارنده گستره وسیعی از موانع باشند؛ برای نمونه، مسائل اقتصادی خود می‌تواند موانعی مانند چالش‌های مالی پژوهشگران، کاستی در اعتبار پژوهشی، یا نبود انگیزه‌های مالی را بپوشاند. از این رو، دسته‌بندی این موانع تا اندازه‌ای دشوار است. در این پژوهش این موانع در یکی از هفت بُعد دسته‌بندی شده‌اند؛ با این حال، ممکن است با موانع دیگری همپوشانی داشته باشند.

برخی از موانعی که در این پژوهش گردآوری شده‌اند بنیان تجربی نداشته‌اند. به گفته دیگر، برخی از پژوهش‌ها بر پایه دانش / درک و تجربه زیسته خود چالش‌های پژوهش در علوم انسانی را گزارش کرده‌اند. اگرچه دیدگاه آنان بر پایه تخصص و تجربه بوده است و در نشریه‌ها / همایش‌های باکیفیت منتشر شده‌اند، ولی این داده‌ها زمانی که با داده‌های تجربی آمیخته می‌شوند منبع مطمئن‌تری برای گزارش موانع و دشواری‌ها هستند. در این پژوهش، هدف گردآوری هرچه بیشتر این موانع بوده است و دیدگاه‌هایی که بر پایه دانش تجربی پدیدآوران بوده کنار گذاشته نشده‌اند. شاید از دلایل ضعف داده‌ای آثار گردآوری شده آن است که مراکزی که داده‌های شفاف و درست در اختیار پژوهشگران می‌گذارند کم هستند. از این رو، انتشار گزارش‌های گوناگون از آمار آموزش عالی ایران می‌تواند به پژوهشگران در بررسی درست این دسته از مسائل یاری رساند.

اگرچه می‌توان بر پایه فراوانی تکرار موانع در پژوهش‌های گوناگون آنها را رتبه‌بندی و اولویت‌بندی کرد، ولی در پژوهش‌های کیفی اغلب از چنین رویکردی دوری می‌کنند. از این رو، در این پژوهش موانع اولویت‌بندی نشده‌اند و شاید در یک پژوهش جداگانه به روش پنل دلفی یا

پیمایش بتوان به رتبه‌بندی آنها پرداخت.

کارهای میدانی و داده‌های تجربی شاید بتوانند دیدگاه روشنی‌تری درباره موانع پژوهش در زمینه علوم انسانی در ایران به دست دهند، بنابراین طراحی و اجرای یک پیمایش ملی می‌تواند در این زمینه کارآمد باشد. یافته‌های این پژوهش نیز می‌توانند پایه‌ای برای طراحی پرسشنامه این پیمایش به شمار آیند. یافته‌های پژوهش نشان دادند که بسیاری از پژوهشگران بر این امر پا می‌فشارند که علوم انسانی در برابر دیگر زمینه‌های علمی اولویت کمتری در سیاست‌های پژوهشی ایران دارد؛ شاید بررسی اسناد بالادستی و سیاست‌های کلان پژوهشی در کشور بتواند دید بهتری درباره این امر به دست دهد.

انجام مطالعه‌های مقایسه‌ای میان ایران و کشورهای دیگر نیز می‌تواند در پژوهش‌های آینده در دستور کار پژوهشگران باشد. برای نمونه، بررسی موانع و بازدارنده‌های پژوهش در کشورهای دیگر و یافتن راهکارهایی که این کشورها برای غلبه بر این تنگناها داشته‌اند می‌تواند برای سیاست‌گذاران ایرانی سودمند و راهگشا باشد. برای نمونه، کشورهایی مانند ترکیه، مالزی، عربستان سعودی، و دیگر کشورهای که تا اندازه‌ای از نظر علمی و پژوهش هم‌تراز ایران هستند می‌توانند مورد مطالعه‌های کارآمدی در این زمینه باشند.

علوم انسانی در هر کشوری نقشی زیرساختی برای پیشرفت علمی بازی می‌کند و بدون آن نمی‌توان ره به جایی برد (حسینی و شهابی ۱۳۹۷). سیاست‌گذاران پژوهشی در ایران باید توجه بیشتری به این موضوع داشته باشند و رفع موانع پژوهش در این زمینه را پشت گوش نیاندازند. گمان می‌رود فعال‌سازی «کمیته شناسایی موانع تحقیق و نوآوری»، با مشارکت بیشتر پژوهشگران علوم انسانی برای بررسی و پاسخ به موانع پژوهش در این زمینه سودمند خواهد بود. چنین کمیته/ کارگروهی می‌تواند سیاست‌ها و کوشش‌ها برای پیشرفت علوم انسانی در ایران را نیز هماهنگ سازد و از پراکندگی تصمیم‌گیری در کشور جلوگیری کند.

از توصیه‌های اساسی دیگر برآمده از یافته‌های این پژوهش آن است که اعضای هیئت علمی و پژوهشگران علوم انسانی باید بیشتر در فرایند تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری درگیر شوند و نقش آنها پررنگ‌تر باشد. بهتر است که پست‌های اساسی مدیریتی میان زمینه‌های گوناگون علمی تقسیم شود و علوم انسانی نیز بیش از گذشته در این کانون‌ها نقش آفرینی کند.

فهرست منابع

- ابراهیم‌زاده، فرزاد، جواد ناصریان، مهرزاد قربانی، و افشین الماسی. ۱۳۹۵. «بررسی موانع پژوهش از دیدگاه اساتید دانشگاه علوم پزشکی لرستان و ارتباط آن با عملکرد پژوهشی ایشان». یافته ۱۸ (۱): ۲۸-۴۱. دسترسی در <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=267681>. ۱۳۹۸/۰۸/۰۲
- احسانی وحید، موسی اعظمی، سید محمد باقر نجفی، و فرامرز سهیلی. ۱۳۹۶. «قابلیت اثرگذاری پژوهش‌های فزاینده ایران بر توسعه کشور». پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات ۳۳ (۱): ۲۵-۵۲.
- احسانی وحید، موسی اعظمی، سید محمد باقر نجفی، و فرامرز سهیلی. ۱۳۹۵. «اثر بخشی پژوهش‌های علمی داخلی بر شاخص‌های توسعه‌ی ایران». پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات ۳۲ (۲): ۳۱۹-۳۴۷.
- احمدی، محمد، صمد رسول‌زاده‌ا قدم، و یوسف محمدی‌فر. ۱۳۹۱. «موانع و راهکارهای کاربردی یافته‌های تحقیقاتی علوم انسانی». مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی ۱۴ (۴): ۱۷-۳۴.
- احمدی‌دستجردی، داوود، و صدور انوری. ۱۳۸۳. نقش دانشگاه و پژوهش در توسعه ملی. دایره المعارف آموزش عالی جلد اول (۵۳-۵۹). تهران: بنیاد دانشنامه فارسی.
- بهروان، حسین. ۱۳۷۶. «جامعه‌شناسی سازمانی تحقیقات علوم انسانی و اجتماعی در ایران - بررسی عوامل موثر بر انگیزه و توان تحقیق اعضای هیئت علمی علوم انسانی و اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد». رساله دکتری، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
- بهروان، حسین. ۱۳۸۳. «بررسی عوامل موثر بر میزان تمایل اعضای هیئت علمی دانشگاه به اجرای طرح‌های پژوهشی». علوم اجتماعی: ۱۲۱-۱۴۷. doi: <https://doi.org/10.22067/jss.v0i0.15998>.
- تاج‌الدینی، اورانوس، فهیمه باب‌الحوائجی، و علی موسوی. ۱۳۹۶. «بررسی وضعیت ترجمان دانش در علوم انسانی کشور». دانش‌شناسی ۳۸ (۱۰): ۲۵-۳۶.
- حسین‌پور، محمد. ۱۳۹۰ الف. «بررسی عوامل بازدارنده فعالیت پژوهشی اعضای هیئت علمی رشته‌های علوم انسانی». یافته‌های نو در روان‌شناسی (روان‌شناسی اجتماعی) ۶ (۱۹): ۷۹-۹۵.
- حسین‌پور، محمد. ۱۳۹۰ ب. «بررسی عوامل بازدارنده و تسهیل‌کننده انجام پژوهش و رابطه آن با عملکرد پژوهشی اعضای هیئت علمی رشته‌های علوم انسانی دانشگاه‌های شهر اهواز». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز.
- حسین‌پور، محمد. ۱۳۹۱. «آسیب‌شناسی پژوهشی اعضای هیئت علمی رشته‌های علوم انسانی». مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی ۱۶ (۵۰).
- حسینی، سیدحسین و روح‌الله شهابی. ۱۳۹۷. «علوم انسانی در ایران؛ وضعیت کنونی و راه کارهای ارتقای آن با بهره‌گیری از الگوی تحلیل درونی/ محیطی». پژوهشنامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی ۱۸ (۱): ۱۰۱-۱۲۶. دسترسی در <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=267681>. ۱۳۹۹/۰۷/۲۵
- دسترس: criticalstudy.ihs.ac.ir/article_3163_fb921c1837391b0383dade33870ec8fc.pdf
- خوش‌اخلاق، مهدی. ۱۳۹۳. «اندیشکده علم-فرهنگ: بررسی موانع تحول در علوم انسانی». کنگره پیشگامان پیشرفت،

تهران.

- دارابی، مجید. ۱۳۹۷. «موانع توسعه علوم انسانی در ایران؛ مسئله ای مهم در شکل گیری تمدن نوین اسلامی». چهارمین همایش ملی تمدن نوین اسلامی، تهران.
- دارابی، مجید. ۱۳۹۹. «علوم انسانی؛ مفهوم و موانع توسعه آن». دومین جشنواره تالیفات برتر علوم انسانی اسلامی، جایزه ویژه علامه جعفری (رض)، تهران.
- دانایی فرد، حسن. ۱۳۸۸. «تحلیلی بر موانع تولید دانش در حوزه علوم انسانی: رهنمودهایی برای ارتقای کیفیت ظرفیت سیاست ملی علم ایران». سیاست علم و فناوری ۲ (۱): ۱-۱۶.
- دیانی، محمدحسین. ۱۳۸۱. گلوگاه‌های پژوهش در علوم اجتماعی. تهران: کتابخانه رایانه‌ای.
- زبیری، عباس، علی‌اصغر قدس، علی رشیدی‌پور، حسین بزرگی، و حسن بابامحمدی. ۱۳۹۵. «تبیین عوامل موثر بر پژوهش از دیدگاه اعضای هیات علمی: یک مطالعه کیفی در دانشگاه علوم پزشکی سمنان». کومش ۱۹ (۱): ۲۲-۳۵. دسترسی در <http://koomeshjournal.semums.ac.ir/article-1-3727-fa.html>. ۱۳۹۸/۰۹/۲۳.
- سامانیان، مصیب. ۱۳۸۴. «وضعیت تولید علم در ایران در گروه علوم انسانی و موانع توسعه ی علمی در این گروه». پژوهشنامه تربیتی ۴ (۲): ۵۳-۸۴.
- سلیمان‌پور، علی. ۱۳۸۸. «علوم انسانی، مشکلات و موانع نظریه پردازی (با تأکید بر علوم سیاسی و روابط بین الملل)». مطالعات روابط بین الملل ۷ (۲): ۱۱۸-۱۴۱.
- سنگی، لیلا، محمدمهدی مجاهدی، سید عبدالامیر نبوی، و الهه حجازی. ۱۳۹۸ الف. «موانع توسعه علوم انسانی از منظر خردگرایی نقاد با نگاهی به ایران». پژوهش سیاست نظری (پژوهش علوم سیاسی) جدید ۲۶: ۲۶-۲۲۱.
- سنگی، لیلا، محمدمهدی مجاهدی، عبدالامیر نبوی، و الهه حجازی. ۱۳۹۸ ب. «موانع توسعه علمی ایران در حوزه علوم انسانی با تأکید بر عنصر فرهنگ». مطالعات سیاسی ۴۳ (۱۱): ۴۹-۷۰.
- شاه‌محمدی، مریم. ۱۳۹۳. «بررسی عوامل بازدارنده فعالیت‌های پژوهشی در دانشجویان کارشناسی ارشد رشته علوم تربیتی». همایش بین‌المللی مدیریت دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن.
- شهریاری، پرویز و بهروز رسولی. ۱۳۹۹. «هیچ پژوهشی بی‌عیب نیست: کاوش محدودیت‌های پژوهش در پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی ایران». پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات ۳۶ (۱): ۹۵-۱۲۶. دسترسی در <https://jipm.irandoc.ac.ir/article-1-4427-fa.pdf>. ۱۳۹۹/۰۷/۲۵.
- صادقی، عباس. ۱۳۷۰. «بررسی مشکلات تحقیق در رشته‌های علوم انسانی از دیدگاه اساتید دانشکده‌های علوم انسانی دانشگاه اصفهان». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه اصفهان.
- صالحی، محمد، پرویز سعیدی، نگین جباری، مریم کاظمی ملک محمودی، و شیما کاظمی ملک محمودی. ۱۳۹۵. «موانع انجام فعالیت‌های پژوهشی در دانشگاه از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی گلستان». توسعه آموزش جنسیتی شاپور ۷ (۱): ۸۴-۹۳. دسترسی در http://journals.ajums.ac.ir/article_79783_71125a570b7138ecb60732dc4f3d5f1c.pdf.
- صفدری، رضا، مرجان قاضی سعیدی، حمیده احتشام، مهری رویاتی، و نرگس ضیایی. ۱۳۹۵. «موانع پژوهش در علوم پزشکی از دیدگاه اعضای هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی بیرجند در سال ۱۳۹۱». مجله دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان ۱۵ (۶): ۵۱۵-۵۲۶. دسترسی در <http://journal.rums.ac.ir/article-1-3026-fa.html>. ۱۳۹۸/۰۸/۰۵.

- صفری مرادآبادی، علی، علی رمضانخانی، تیمور آقاملایی، مرضیه حسینی، و سکیه دادی پور ۱۳۹۶. «موانع انجام پژوهش از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی هرمزگان». پژوهش در آموزش علوم پزشکی ۹ (۳): ۹-۱. doi: 10.29252/rme.9.3.9
- طاهری، سیده سولماز، بهاره ناظمی، سقراط فقیه زاده، جواد راهبر، و بهسان اصغرنژاد. ۱۳۹۶. «بررسی موانع انجام پژوهش از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی زنجان در سال ۱۳۹۵». توسعه آموزش در علوم پزشکی ۱۰ (۲۸): ۶۵-۷۷. دسترسی در ۱۴/۰۷/۱۳۹۸. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=323509>
- عابدی، بهاره و سعید محمدزاده. ۱۳۹۶. «شناسایی موانع تحقیق و نوآوری از دیدگاه اعضای هیأت علمی (مورد مطالعه دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان)». رویکردهای پژوهشی کارآفرینانه در کشاورزی: ۴۱-۵۶. دسترسی در ۰۴/۰۷/۱۳۹۹. http://eraa.asnrkh.ac.ir/article_87754.html
- عرب‌مختاری، روح‌الله. ۱۳۸۶. «شناسایی موانع و مشکلات پژوهش در رشته تربیت بدنی و علوم ورزشی دانشگاه‌های دولتی کشور از دیدگاه دانشجویان تحصیلات تکمیلی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان.
- علی‌بخشی، عباس. ۱۳۹۵. «علوم انسانی بومی و تمدن‌سازی اسلامی؛ موانع، راهکارها و قابلیت‌ها». مجله عیار پژوهش در علوم انسانی ۷ (۱): ۲۹-۴۸.
- فضیلت‌خواه، حسین. ۱۳۷۱. «بررسی موانع و مشکلات تحقیقات اجتماعی در ایران». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
- قادری‌فر، اسماعیل. ۱۳۹۲. «شناسایی و اولویت‌بندی موانع فراروی پژوهش‌های کاربردی (مطالعه موردی: پژوهشگاه‌های زیرمجموعه وزارت علوم، تحقیقات و فناوری)». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، پردیس دانشگاهی، دانشگاه گیلان.
- قلی‌پور، حسین. ۱۳۹۵. «فهم چالش‌های تحول علوم انسانی در جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر رویکرد نهادی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده معارف اسلامی و مدیریت، دانشگاه امام صادق علیه السلام.
- کریمی، وجیهه، عبدالرحیم نوه ابراهیم، حمیدرضا آراسته، و محمدرضا بهرنگی. ۱۳۹۳. «شناسایی عوامل موثر بر مدیریت توسعه علوم انسانی با رویکردی مبتنی بر نظریه داده بنیاد با نگاهی به آموزش عالی». پژوهش در یادگیری آموزشگاهی و مجازی ۲ (۷): ۶۵-۸۲.
- کفاشان‌کاخکی، مجتبی، و محسن خلیلی. ۱۳۹۸. «نقش ارتباط علمی در فرآیند تولید دانش در علوم انسانی». پژوهش‌های نظری و کاربردی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی ۱۷ (۹): ۱۰۷-۱۲۳.
- کمیته شناسایی موانع تحقیق و نوآوری. ۱۳۸۲. «شناسایی موانع تحقیق و نوآوری در کشور (برنامه بلند مدت و کوتاه مدت)». ره‌یافت ۱۳ (۳۱): ۹۵-۱۰۳. دسترسی در ۱۷/۰۸/۱۳۹۸. http://rahyaft.nrips.ac.ir/article_13363_84c22932833bda90df4ac1dd58dd45f6.pdf
- مالکپور لتری، کامران. ۱۳۹۴. «آسیب‌شناسی ارتباط بین صنایع و دانشگاه‌های حوزه‌ی علوم انسانی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی.
- محمدمیرزائی، حسن. ۱۳۹۴ الف. «بررسی گفتمان‌های تولید علوم انسانی بومی (دینی) و آسیب‌شناسی موانع تحقق آن‌ها». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شاهد.
- محمدمیرزائی، حسن. ۱۳۹۴ ب. «موانع تولید علوم انسانی دینی در جمهوری اسلامی ایران (با استفاده از دیدگاه‌های اساتید و صاحب‌نظران حوزه تولید علم دینی)». کنگره پیشگامان پیشرفت، تهران.

- محمودپور، بختیار، حمید رحیمیان، عباس عباس پور، و علی دل‌آور. ۱۳۹۱. «واکاوی چالش‌های فراروی تجاری سازی تحقیقات علوم انسانی و ارایه یک نظریه زمینه‌ای». *ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی* ۲ (۲): ۱۹-۴۸.
- محمودی، فیروز، زهرا صمدی، و زینب فیض‌الله زاده. ۱۳۹۷. «رتبه بندی عوامل بازدارنده تولید علمی از دیدگاه اعضای هیأت علمی دانشگاه تبریز». *راهبردهای آموزش در علوم پزشکی* ۱۳۹۷ (۵۱): ۶۰-۶۷. دسترسی در <http://edcbmj.ir/article-1-1541-fa.pdf>. ۱۳۹۸/۰۹/۰۲
- میرابی، مقداد، زینب امینی، داود جعفری، ایمان جبلی، هما فضلی، فاطمه عظامی، فرزانه صحرانی، زهره سیفی‌پور، و رضا منیعی. ۱۳۹۸. *آمار آموزش عالی ایران سال تحصیلی ۹۷-۱۳۹۶*. تهران: موسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی. دسترسی در <https://irphe.ac.ir/files/Statistic/files/Amar1Negah/1396-97.pdf>. ۱۳۹۸/۰۸/۱۷
- میرزایی، مهدی، محمود ابوالقاسمی، و محمد قهرمانی. ۱۳۹۵. «موانع موفقیت فعالیت‌های پژوهشی کاربردی (تقاضامحور) در دانشگاه صنعتی اصفهان (۱۳۹۰-۱۳۸۱)». *آموزش عالی ایران* ۸ (۲): ۳۱-۵۶. دسترسی در <http://ihej.ir/article-1-875-fa.pdf>. ۱۳۹۸/۰۸/۲۷
- میرزایی‌رافع، مه‌ری. ۱۳۹۰. «بررسی موانع نظریه‌پردازی در حوزه علوم انسانی از دیدگاه اعضای هیأت علمی رشته‌های مختلف علوم انسانی دانشگاه بوعلی سینا همدان». *پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بوعلی سینا*.
- نبوی، عبدالامیر، لیلا سنگی، و محمدمهدی مجاهدی. ۱۳۹۶. «تبیین موانع سیاسی و ساختاری توسعه علمی ایران در حوزه علوم انسانی». *مطالعات سیاسی* ۳۸ (۱۰): ۱۹۵-۲۱۶.
- نریمانی، امیررضا، رضا واعظی، سیدمهدی الوانی، و وجه‌اله قربانی‌زاده. ۱۳۹۶. «شناسایی عوامل و موانع برون‌سازمانی دانشگاه در تجاری‌سازی پژوهش‌های علوم انسانی». *فراآیند مدیریت و توسعه* ۹۹ (۳۰): ۸۱-۱۱۰.
- نوروزی، عباسعلی، محمود ابوالقاسمی، و محمد قهرمانی. ۱۳۹۴. «بررسی موانع تولید علم از دیدگاه اعضای هیأت علمی دانشگاه شهید بهشتی». *رهیافتی‌نودر مدیریت آموزشی* ۶ (۲۲): ۷۷-۱۰۸. دسترسی در http://jedu.miau.ac.ir/article_840_b3a13772fd6a8997233dc. ۱۳۹۸/۰۷/۰۴
- نوری، هادی. ۱۳۹۳. «بررسی موانع تولید علوم انسانی بومی در رشته‌های علوم تربیتی از دیدگاه اعضای هیأت علمی دانشگاه‌های تهران». *پایان‌نامه کارشناسی ارشد، پردیس بین‌الملل، دانشگاه شیراز*.
- وائقی‌آبادی، محمد. ۱۳۹۷. «شناسایی و اولویت‌بندی موانع تحقق مرجعیت علمی در عرصه علوم انسانی (مورد مطالعه دانشگاه امام صادق(ع))». *پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده معارف اسلامی و مدیریت، دانشگاه امام صادق علیه السلام*.
- ویسانی، یوسف، و علی دل‌پیشه. ۱۳۹۸. «بررسی موانع و مشکلات پژوهش در حوزه علوم پزشکی ایران از دیدگاه اعضای هیأت علمی، کارشناسان پژوهشی و دانشجویان: مرور سیستماتیک». *مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی / یلام* ۲۷ (۱): ۱۳-۲۴. doi: 10.29252/sjimu.27.1.13
- هاشمیان‌نژاد، فاطمه. ۱۳۹۴. «بررسی مشکلات پژوهشی اعضای هیأت علمی در دانشگاه‌های دولتی شهر مشهد». *پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران*.

databases." *Scientometrics* 68 (3): 329-342.

Higgins, Julian P.T. and Sally Green. 2011. *Cochrane Handbook for Systematic Reviews of Interventions Version 5.1.0 [Updated March 2011]* (The Cochrane Collaboration, 2011), available from www.handbook.cochrane.org [accessed 12 September 2020].

Moahi, Kgomotso H. 2010. "Research issues in the humanities and social sciences in Africa in the 21st Century: challenges and opportunities." *Inkanyiso: Journal of Humanities and Social Sciences* 2(2): 78-85.

Schantz, Mark S. 2008. "Undergraduate Research in the Humanities: Challenges and Prospects." *CUR Focus* 29(2): 26-29.

Tomaselli, Keyan G. 2019. "Humanities, Citations and Currency: Hierarchies of Value and Enabled Recolonisation." *Critical Arts*, 33(3): 16-29. doi:10.1080/02560046.2019.1690534

Barriers to Research in Humanities Science in Iran: A Window to Science Policy

Behrooz Rasuli

PhD in Information Science and Science ;Assistant Professor, Information and Society Research Department, Iranian Research Institute for Information Science and Technology (IranDoc), Tehran, Iran (Rasuli@irandoc.ac.ir)

Parviz Shahriari

PhD in Social Communication Sciences ;Assistant Professor, Information and Society Research Department, Iranian Research Institute for Information Science and Technology (IranDoc), Tehran, Iran (Shahriari@irandoc.ac.ir)

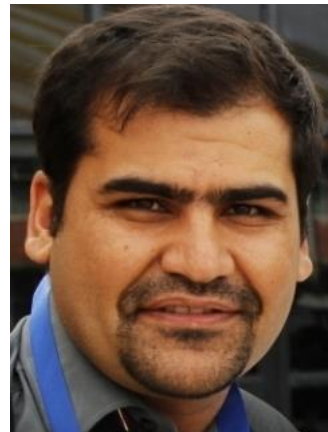
Abstract

Conducting research in humanities sciences in Iran is faces with different barriers, including the small number of researchers, financial resources shortage, weak research infrastructure, etc. Adressing these barriers is required for advancement in humanities sciences and exploring these barriers is the first step to address them, properly. The purpose of this study is to identify the key challenges of and barriers to research in the field of humanities in Iran. Several studies have been shed light on challenges of conducting research in humanities in Iran, which contain relevant data. In this research, through a "systematic review", 32 relevant studies (such as theses and dissertations, journal articles, and conference papers) were sampled for fulltext reading and analysis. Collected data were analyzed by coding method and dimensions of barriers were identified. Nearly 200 barriers to research in the humanities have been highlighted in academic literature, which can be summarized into 93 indicators and seven broad dimensions, namley poor social context, weak infrastructure, inefficient organization and management, inappropriate policy-making, incompetent researchers, incompatible rules and regulations, and distinct nature of humanities sciences. Perhaps policy-makers have been played a significant role in emergence of barriers. This study is the first attempt to take a comprehensive view on the barriers and challenges of conducting research in the humanities in Iran. The research policy-makers and decision-makers must be aware of the barriers and challenges that are impactful on research in order to design and implement appropriate and efficient policies and plans. The findings of this study can provide a better understanding of the barriers to reaserch

in humanities sciences in Iran.

Keywords: Research Barriers, Research Difficulties, Humanities, Iran, Research Policy-making.

بهرروز رسولی متولد سال ۱۳۶۷ و دارای مدرک دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی از پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) است. ایشان اکنون هم‌استادیار پژوهشکده جامعه و اطلاعات در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) است. مدل‌های کسب و کار، حقوق مالکیت فکری، سیاست اطلاعات، صنعت محتوا، و علم سنجی از جمله علایق پژوهشی وی است.

دکتر پرویز شهرياری، دانش‌آموخته دکترای تخصصی دانشگاه علامه طباطبایی در رشته علوم ارتباطات است. وی کار علمی خود را از سال ۱۳۷۹ با عضویت در هیئت علمی پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران آغاز کرد و هم‌اکنون استادیار پژوهشکده جامعه و اطلاعات است. جامعه‌شناسی ارتباطات، ترویج و همگانی‌سازی علم از جمله علایق پژوهشی وی است.

